

Hárs György Péter

Ad absurdum – ad acta...

(Asperján György *Jézus és Júdás aktája* című könyvéről)

„Huszonkét éves vagyok. Így / nézhetett ki ősszel Krisztus is / ennyi idősen; még nem volt / szakállá, szőke volt és lányok / álmodtak véle éjjelenként!” – írja Arckép című versében Radnóti Miklós 1930. október 11-én. Ez az idézet azonban mégsem a Radnóti-évforduló miatt vagy ürügyén került ide. Hanem azért, mert éppúgy „istenkísértésnek” bizonyult Radnóti részéről ennek a versnek a megírása, mint korábban József Attilától a Tiszta szívvel (1925) – mindkét esetben Horger Antal érzékeny szemét szúrta és kevésbé érzékeny tenyerét viszkettette meg a szépirodalom –, vagy még korábban szintén ez utóbbtól a Lázadó Krisztus (1923). De ki vonná ma kétségbe Radnóti őszinte

és mély katolicizmusát, vagy József Attila sajátos istenképének személyes megszenvedettségét...

Hogy ma is horgadnak föl önjelölt horgerek, arra az egyiklegújabb bizonyíték az Asperján György *Jézus és Júdás aktája* révén előállott helyzet: az agyonhallgatás – és az elutasítás hangjai. Úgy gondolom, valami nagy baj lehet azoknak a gyermekkorával, akik ágálnak Asperján könyvével szemben. Másképp nem tudom értelmezi a kiváltott indulatokat. Egyesek mintha végletesen és véglegesen ad acta szeretnék tudni a *Jézus és Júdás aktáját*. Mielőtt megmagyaráznám a gyermekkorra tett utalást, álljon itt először is egy virulóan tanulságos csokorra való a különböző véleményekből. Megszokott

filológusi gyakorlattal szemben nem fogom föltüntetni a „szerzők” nevét, és nem javítok bele az idézett szövegrészek megformáltságába, lévén, hogy elsősorban internetes véleményekből idézek – de a hivatkozásokat megadom.

„Asperján György torz, lelke is bizonyíték arra, hogy minden rossznak a gyökere a pénz szeretete.” „Szofisztikáltan csak annyit mondanék: a könyved szeméttelenen fogja végezni. Akárcsak te. Az Emberi Szellem szeméttelén.” „Egy hajléktalan, bolond gyilkosnak lehet könyvet írni, amit ki is adnak. Meg lehet szentségteleníteni a keresztény egyházat. De ha bármilyen kontextusban is használom a 'zsidó' szót, antiszemita vagyok. Magyarország 2007. Gratulálok!” „Nem kell ahhoz védőszentnek lennem, hogy felháborítson egy ilyen ártalmas, felesleges fikció. Nem hiszti, ha leírom a véleményem egy nyilvános fórumon. Névleg még szólásszabadság van, nem? És természetesen nem olvastam. Természetesen nem is fogom elolvasni. Magyarországot nem választottam, ide születtem. Amire büszke vagyok. Ja, most biztos valami huligáncsócselék részeként vagyok aposztrofálva. Nembaj. Nekem legalább vannak eszméim és hitem.” (http://asperjanyorgy.blog.hu/2007/10/28/jezus_es_judas_aktaja) „Az író, eddig rejtettnek vélt, titkokat próbál az olvasó elé tárni, én nem hiszek neki. - pardon!” (http://www.honfoglalo.hu/forum_msg.php?tid=8208&sf=100) Vagy egy hosszabb írás fölvezetése: „Jézust gyilkossággal, a Pápát hazugsággal vádolja – Botránykönyvet írt a magyar író! Fornak az indulatok Asperján György körül – Az író előző könyvét a Labancz Anna-gyilkosságról bezúzták, a jelenlegi pedig még a Da Vinci kódnál is nagyobb port kavart.” (<http://bulvar.ma.hu/tart/rcikk/d/0/183075/1>)

Eddig is tudtuk: lehet tehát akár olvasatlanul is minősíteni egy könyvet. Aki viszont kézbe veszi, először is hamar megtapasztalhatja, hogy a Jézus és Júdás aktája nem könnyű olvasmány. Már csak kilencszáz oldal közeli terjedelme miatt sem. De főleg azért nem az, mert a szerző negyven év kutatómunkáját és teljes eddigi műveltségét dolgozta bele. És nem könnyű nem utolsó sorban műfaji meghatározhatatlansága miatt sem. Ha valaki mégis figyelmesen végigolvassa, sok mindent találhat benne – de botrányt aligha. Én

legalábbis nem leltem. Olyasmit legalábbis nem, amit Asperján a megbotrányoztatás szándékával írt volna. De az interneten folyó vitába is szóltak bele értelmes hangok: „Én nem olvastam még ugyan a Jézus-könyvet, gondolom önök sem. Egy regényről beszélnek és nem a Biblia átírásáról van feltehetőleg szó. [...] Gondolom ön is a keresztény egyház védőszentje, így már értem, hogy miért kell gyilkosnak nevezni az író. Az Emberi Szellem szeméttelét, hála Istennek, nem önök irányítják, azt bízzák a főnökökre... Torz lélekről beszélnek, önök? Tessék előbb tükörbe nézni, és vágják pofán azt az embert aki erőltette a könyv elolvasását.” (http://asperjanyorgy.blog.hu/2007/10/28/jezus_es_judas_aktaja)

Azt hiszem, véleményezői közül sokan még a címet és az alcímet – apokrif regény – sem olvasták az értelmezés fölhívó szükségletével. Holott az „akta” és az „apokrif regény” kifejezéseken nem lehet csak úgy, minden további nélkül átlépni. És megkerülhetetlen értelmezési pont a regény szerkezete is – ehhez el sem kell olvasni, elég belelapozni, bárhol.

Bár köztudott, nem árt fölleveníteni, hogy mit is értünk aktán ma, és mit értettek rajta régen. Legismertebb értelmében az akta okmányt, ügyiratot, dokumentumot, beadványt, végzést, jegyzőkönyvet jelent. Tehát mindenképpen hivatalos, jogi jellegű, gyakorta nem nyilvános iratot. Az olvasó számára ez jelöli ki a műfaj és az olvasat első jelentésrétégét. Azt sugallja, hogy amit a kezében tart, egyrészt dokumentumregény, másrészt tartalmának titkos, vagy titkosított jellege van. A római antikvitásban viszont a tanácskozásokat rögzítő Acta senatus Caesar korában nyilvánosan olvashatóak voltak, csak később váltak engedélyhez kötöttek hozzáférhetővé, könyvtárakban és irattárakban. Noha az ókori akták a közérdekű, hivatalos eseményeknek az írásos emlékezetben való megőrzését szolgálták, a Julius Caesar nevéhez fűződő Acta Urbis, Acta diurna vagy Acta diurna populi Romani, illetve Acta rerum urbanarum néven emlegetett, naponta megjelenő kiadványok, amelyek a mai újságok őseinek számítanak, beszámoltak udvari eseményekről és építkezésekről, sőt, közöltek magánéleti vonatkozású híreket is. Minthogy a regény cselekménye a római korban

játszódik, a korabeli akták ismeretében újabb szempont jelenik meg az olvasásban – részben autentikusnak mutatja a műfajválasztást, részben pedig eligazít a szereplők személyes, sokszor intim, sokszor lényegtelennek tűnő életmozzanatainak részletezése ügyében.

Harmadszor: a Biblia műfaji felosztásakor is előkerül az akta fogalma. Az Újszövetség nyelve, gondolkodása és irodalomtörténeti vonatkozásai című írásában (http://agost.myip.hu/vak/cd2/szakmai_anyagok/biblia/kommentar/jub/usznyelv.doc) Varga Zsigmond fölhívja a figyelmet arra, hogy a „helyes szempontú osztályozás négy csoportot különböztet meg: az evangéliumokat (ezeket semmiképpen nem lehet történeti, még elbeszélő könyveknek sem nevezni), az actakat (ezt a műfajt a kánonban egyetlen könyv, az ApCsel képviseli), a leveleket (epistola-k, ezek körén belül joggal szerepelnek különféle természetű levelek, mert ilyen különbségeket a levél irodalmi műfaja mindig is ismert és elismert), és végül az apokalipsziseket (ebből a műfajból szintén egyetlen kánoni irat szerepel az Újszövetségben).” (az én kiemelésem) Mi következik ebből Asperján könyvére nézvést? Ez a műfaji előzmény – a könyv szerkezeti sajátosságaival ambivalens párhuzamban és ellentétben is állva – a Bibliához való viszony értelmezési mezőjét is kijelöli. Noha a több mint négyezer „fejezetből” álló írás formailag négy részre, négy „könyvre” tagolódik, s ez a négy evangéliumra emlékezteti az olvasót, nyilvánvaló, hogy nem (vagy nem kizárólag) ott kell keresnünk a megfeleléseket. És itt jutunk el az apokrif regény alcím megértésére tett kísérletünkhöz.

Az apokrif regény megjelölés első hallásra mintha *contradictio in adiecto* volna. Minthogy apokrif (rejtett, titkos) vagy *pszeudoepigráf* (hamisított, álfelirattal ellátott) iratokon eredetileg azokat a szövegeket értjük, amelyeket nem tekintenek kanonikusnak. Olyan hamisítványok vagy utánzatok, amelyek mintha a Biblia részei volnának, műfajuk is a bibliai műfajok valamelyike, s szerzőjük valamely autoritás neve mögé rejtetik. Ebben az értelemben egy regény nem lehet apokrif, minthogy a regény eleve nem bibliai műfaj – és igazságértékgénye sem azonos a szent szövegekével. Egy hívő számára irreleváns az utóbbiak fikcionalitásának

kérdését fölvetni. Asperján regénye pláne nem apokrif ebben az értelemben, hiszen szerzője a saját neve alatt adta közre. Apokrifnek, a szó szűkebb értelmében, legfeljebb témaválasztása miatt tekinthető. Az irodalomtudomány ugyanakkor mégiscsak használja az apokrif regény fogalmát: „a mágikus realista regények egyik szinonimája az apokrif regény, mely a szent szövegek szerkezetét és funkcióit imitálja. Jellemzője a performativitás, a szerző-Isten analógia és az a vonás, hogy minden cselekedet kihatással van a jövőre. A párhuzamot erősíti, hogy a szöveg erős performatív jelleggel bír, a megnevezés sokszor a teremtés aktusaként működik.” (Balázs: 2004, 456.) Ebben a megközelítésben már inkább nyerhet értelmet az alcím, s kiegészítjük ezt az inkább alkotói szempontot egy befogadóival is: „az apokrif regény misztikus irat, melyet egy mélyebb, lelki-allegorikus szinten is lehet értelmezni.” (Adorjáni: 2005, 16.) Bármilyen is legyen az apokrif regény, úgy tűnik jellemzője a lélektaniség, s ezzel összefüggésben a szerzőileg belekódolt többféle értelmezési lehetőség – ez azonban más művekre is igaz. Igaz ugyan az is, hogy Asperján könyve apokrif forrásokra (is) támaszkodik, ettől azonban még nem válik maga is apokrifrá. Úgy vélem, ha a vallási kánon felől nézve a regény nem is nevezhető apokrifnek, mégiscsak „apokrif” – vagy az önbeteljesítő jóslat logikáját követve azzá vált – az irodalmi kánon szempontjából. Asperján regényét egyelőre nem fogadta be az irodalmi közélet. Van azonban, végül, az apokrif regény megjelölésnek, legalábbis ebben az esetben, egy provokatív értelme is. Maga Asperján írja a blogjában, hogy „bizony az evangéliumok is fikciók” (http://asperjangyorgy.blog.hu/2007/10/28/jezus_es_judas_aktaja). Ha – akár feltételesen, munkahipotézisként – elfogadjuk Asperján állítását, akkor a mágikus realista regénnyel kapcsolatosan idézettek megfordításához jutunk: az evangéliumok fikcionalitása, mondhatnánk, regényszerűsége visszájára fordítja a „szerző-Isten” analógiát, a szövegteremtés kérdését. S amennyiben ily módon profanizálnának a szent szövegek, azaz a vallási kánonból átagolódna az irodalmi kánonba, akkor megint csak ahhoz a megállapításhoz érkeznénk el, hogy Asperján új könyve irodalmi értelemben véve, de nem műfaját tekintve apokrif.

A Jézus és Júdás aktája műfajilag nehezem besorolható. Tekinthető tetszés szerint dokumentum- vagy ál-dokumentumregénynek, történelmi regénynek, lélektani regénynek, esszéregénynek, stb. De olvasható négy egymásra következő álom sorozataként is – s ez a fölvetés új megvilágításba helyezheti a könyvvel kapcsolatban emlegetett botrányosság problémáját.

Úgy hiszem, ha valaki számára már a főcíme és az alcíme miatt is ellenszenves és botrányzagú volt a könyv, az nem gondolta végig sem az akta, sem az apokrif regény problémáját – bár az utóbbi itt fölelegetett utolsó jelentésárnyalata alapján egyesekben valóban fölébredhet a fölháborodás. Botrányt leginkább a mű naturalista stílusa, Jézus és Júdás alakjának és történetének sajátos értelmezése és az Utószó kapcsán emlegetnek. Érdemes végigvenni a kifogásokat.

A könyv stílusa valóban naturalistának tekinthető. A naturalista ábrázolásmód azonban nem feltétlenül okoz fölháborodást, a naturalizmus és a naturalista ábrázolásmód az irodalomtörténet része. Akiknek a Jézus és Júdás aktája kapcsán gondot okozhat, azokat valójában az sértheti, hogy nem tartják illőnek a témához és a szereplőkhöz. Ez lehetne esztétikai kérdés is, akkor viszont művészetfilozófiai érvelést igényelne, de gyanúm szerint, akikben megfogalmazódik, azok etikai problémaként kezelik. Tehát nem az a kifogás lényege, hogy a regény „rossz” műalkotás, hanem az, hogy morálisan elfogadhatatlan bizonyos történeti és/vagy mitikus személyek és események naturalista ábrázolása. Más szóval, hogy a szent és a profán közötti szakadék áthidalhatatlan, mert ha eltűnik a határ, akkor megcsorbul a szentnek tekintett tekintélye és tökéletessége, tehát egy ilyen kísérlet már önmagában tiszteletlenség. Azonban aki így gondolkodik, nem veszi észre, hogy a valódi problémát és veszélyt az jelenti, hogy föltételezi, vannak olyanok – jelen esetben olvasók –, akiknek a szentbe vetett hitét és bizalmát megingathatják annak profán vonatkozásai. Másrészt a rosszul fölfogott illem, a prudéria jelensége – „van, amiről nem illik beszélni, noha tudjuk, hogy létezik” – rejlik a mögött az álszent fölháborodás mögött, amely az egyház által is embernek (is) tekintett Jézusról nem föltételezi, hogy volnának emberi

érzelmei, indulatai, vágyai, biológiai szükségletei, és hogy nem emberi módon elégitené ki azokat.

Gondolom, olyan is akad(t), aki a Jézus-képen botránykozott meg. Mások Júdás alakjának értelmezésén. Na de hát mindez nem előzmény nélküli, az irodalom és a művészet hemzseg a bibliai és szakrálisnak tekintett történetek legkülönfélébb, egyéni értelmezéseitől. A filmművészetben elég csak Pasolini, Scorsese, Zeffirelli, a Bunuel-Dalí páros vagy a Monty Python társulat alkotásaira gondolnunk.¹ A képzőművészetben Gauguinre, Picassóra, megint csak Dalíra vagy a későbbiek közül, mondjuk, Ron Englishre és Martin Kippenbergerre. Az irodalomban pedig, mondjuk, Thomas Mann József és testvéreire vagy A kiválasztottjára, Robert Nye Faustjára vagy Hajnóczytól a Jézus menyasszonyára. Mindent akar a gyermek, s nemkülönben a művészember. És ez így van rendjén.

És talán itt az alkalom, hogy megmagyarázzam, mire is gondoltam, amikor írásom elején azt emlegettem föl, hogy lehet valami gond azok gyermekkorával, akik olvasva-olvasatlanul nem tudják elfogadni – s megint csak nem esztétikai szempontból – Asperján könyvét. Egy zsidó-keresztény kultúrkörben felnövekedő egészséges gyermek vallás- és Jézus-élménye nagyon sokféle lehet, de egyben mind megegyeznek: a kíváncsiságban és a rácsodálkozásban. Abban, hogy kérdeznek – másoktól és önmaguktól –, mert lenyűgözi őket a történetek és szereplők közvetített nagyszerűsége vagy éppen alantassága, a morális felemelkedés vagy lealacsonyodás parabolái. Abban, hogy szeretné megérteni a történeteket, hogy elképzeli ehhez azok szereplőit, hogy különféle motivációkat tulajdonít tetteiknek, hogy keresi az azonosulási és elutasítási lehetőségeket. A gyermekben még megvan arra a vágy, az erő és a képesség, hogy személyes hitet találjon, pontosabban, hogy személyesen, nem pedig valamiféle ready-made-ként élje meg a hitet. Emberközbe akar kerülni a Tanítás alakjaihoz, mert csak így tudja megszeretni, elítélni vagy megvetni őket. Miközben a jó és a rossz közötti különbségtevés kritériumait, azok határait keresi, ezt nem pusztán racionálisan teszi. Játék is ez, gondolatjáték és szerepjáték.

Freud A költő és a fantáziaműködés (Freud: 1998)

című rövid írásában a játéktól az álmodozáson és az álmon keresztül vezető „fejlődési soron” át jut el a művészetig. Minthogy megelőlegeztem, hogy Asperján regényét álomsorozatként is olvashatjuk, Freud fejtegetése számunkra több szempontból is tanulságos lehet. Először is, Freud szerint a játék ellentéte korántsem a komolyság, hanem a valóság. Tárgyunkra vonatkoztatva ez azt jelenti, hogy aki – jelen esetben Asperján – játszik, az nagyon is komolyan veszi azt, amit csinál, ugyanakkor nem akarja játékát és annak eredményét – objektivációját – valóságként beállítani; tisztában van azzal, hogy a valóságnak egy alternatív világát teremt meg – noha az, esetleg, nincs kizárva, meg is egyezhet a valósággal. Ugyanaz a gondolatmenet ez, mint amit ugyancsak Freud az Egy illúzió jövője című írásában (Freud: 1991) – ami témánk szempontjából szintúgy nem irreleváns – a vallással kapcsolatosan fölvet: „Az illúzió nem azonos a tévedéssel, nem is föltétlenül tévedés. [...] Az illúziókra jellemző, hogy emberi vágyakra vezethetők vissza, e tekintetben hasonlítanak az elmeegógyászat téves eszméihez, de különböznek is ezektől [...] az illúzióknak nem kell szükségképpen hamisnak, azaz megvalósíthatatlannak lenni, vagy a valóságnak ellentmondani.” (Freud: 1991, 38. – az én kiemelésem) Az illúzió egyfajta fantáziálás, ábrándozás, képzelődés, álmodozás eredményének tűnik – Freud A költő és a fantáziaműködésben ugyanakkor azt is kiemeli a játék és a fantáziálás különbségei között, hogy a gyermek egyrészt határozottan különbséget tesz játéka és a valóság között, másrészt gyakran és „szívesen támaszkodik a valóságos világ fogható és látható dolgaira.” [...] A költő ugyanazt teszi, mint a játszó gyermek”. (Freud: 1998, 60.) Ez a fajta fölszabadult alkotó játszás maradhatott ki mindazok gyermekkorából, akiket megbotránkoztat a játék a „világ dolgaival”. Asperján több szinten és regiszteren is játszik ebben a könyvben – az irodalommal való játéknak tekinthetőek például a szövegbe beépített, különböző korokból és különböző típusú írásokból (többek közt József Attilától vagy Babitstól) vett idézetek. Fölfoghatnánk ezt a fajta játékot posztmodern gesztusként is, azonban az időn és kultúrákon átívelő idézés túlmutat az öncélúnak tűnő műveltségi játszadozáson: az

elbeszelt történet(ek) időtlen – így egyben mai – érvényességét is jelzi. Az idő kitüntetett pozíciójára a Jézus és Júdás aktájában még visszatérek.

Ha mégis van botránylehetőség a műben, az szerintem Heródes alakja. És nem amiatt, ahogyan Asperján ábrázolja, hanem a szerep miatt, amit neki tulajdonít. És nem a keresztények számára botrány, hanem a zsidóságnak. Érdekes módon, ez a botránycsúra nem szúrt szemet Asperján önjelölt kritikusaiknak. Pedig Heródes tevékenységének tárgyszerű, szenttelen ábrázolása, az azokat kísérő higgadt kommentálás, amely Heródes törekvését a zsidóság, a „zsidó állam” megmentésére tett kísérletként értelmezi, s mindehhez Heródes nem-zsidó volta valóban válthatna ki indulatokat és vitákat. Heródes alakja azonban, az én értelmezésemben, nem csupán történeti kérdés, hanem emblematikus is. Az öregember archetípusának egyik aktualizációja – ahogyan az ebben a műben Józsefé és Júdás apjái is. És szintén az a Tanítóé. Nem mondom, hogy Asperján Heródes szimpatikus öregember volna – ugyanakkor esendősége, érzelmei és törekvései ellentmondása, gyötrő betegségei és már-már mániás bogarassága mégiscsak olyan ismerőssé teszik, akit egyszerre számunk és félünk; s ez egy nagy különbség a szeretett és rettegett Istennel szemben, akinek közvetítőjének hiszi magát – Heródest szeretni, föltétlen szeretettel nem lehet. Olyan apa ő, aki vér szerinti fiait fölládozza lelki gyermeke, Izrael oltárán, s aki Izraelt, ami egyszerre mostohaapja és mostohagyermek, kíméletlenül akarja gyámsága alatt tartva önállóvá nevelni. (Számomra ő regény legárnyaltabbán és legizgalmasabban ábrázolt figurája.)

Heródes története önmagában is megálló, lezárult történet lehetne. Mégsem az, sem a történelemben, sem a könyv lapjain. És itt kellene – kell – magyaráznom azt, hogy mit értek én e regényen mint álomsorozaton. Freud az Álomfejtésben próbálkozik azzal, hogy az azonos éjszakai álmodott álmok valamiféleképpen összefüggenek. A problémát ugyan nem oldja meg, de ilyeneket mond: „Amennyire látom, a két, egyenlőtlen részre osztott álmokban nem mindig áll a két rész gondolata okozati viszonyban egymással. Gyakran úgy látszik, mintha mindkét álom ugyanazt az

anyagot ábrázolná, csak különböző szempontból [...]. Vagy pedig a két álom az álomanyag két különálló középpontjából indul ki, és a tartalomban úgy fedik egymást részlegesen, hogy ami az egyik álomban középpont, a másikban csak utalásként működik közre, és megfordítva.” (Freud: 2000, 225. – az én kiemeléseim) Alkalmazzuk most ezt az elgondolást egy könyvre, nevezetesen erre. Ebben az esetben föltételezhetjük – azután majd meglátjuk, érdemes-e –, hogy a könyv egyes részei különböző szempontból ugyanazt az anyagot ábrázolják, nevezetesen Izrael sorsának megoldási kísérleteit, s hogy ami az egyik részben középpont, a másikban csak utalásként működik közre, és megfordítva.

De nem csak Izrael sorsának problémája az, ami a könyv egyes részeit összeköti. Egy másik fontos közös motívum az apa-fiú kapcsolatok variációi. Erre a pontra még visszatérek. Wilhelm Stekel Freudnál sarkosabban fogalmaz az álomsorozatokkal kapcsolatban. „Egyazon éjszaka álmait közös nevezőre kell hozni. Az álmoknak egy hosszabb sorában minden egyes álom egy-egy megoldási kísérletet jelenít meg. Az álmodó álomról álomra egyre közelebb kerül a helyes fölismeréshez, míg az utolsó álom általában eljuttat a megoldáshoz.” (Stekel: 2008, 89. – Stekel kiemelése.) Ez azt jelenti, hogy az álmok egymásutánisága több mint időbeliség – egyben logikai sort is alkothatnak. Ha a könyvet továbbra is álomsorozatnak tekintjük, akkor, éppen ezért, megérthetjük, hogy miért nem különálló történetek ezek: Heródesé, Júdásé vagy Jézusé. Történeteik logikailag követik egymást és utalnak vissza egymásra; nem véletlen, hogy van a könyvnek két látens főszereplője is, akikről idézett önjelölt esztétáink és morálfilozófusaink nem beszélnek, holott végig jelen vannak a könyvben, ezek pedig a Tanító alakja és az Idő. Paradox módon állandó jelenlétükkel éppen a történeti idő folytonosságát függesztik föl, túlmutatnak a történések idején, sőt, fölémutatnak annak. Arról az Időről van itt szó, ami a zsidó messianizmushoz és a keresztény eszkatológiához egyaránt, bár másképp, köthető.

Talán ebben a szellemi térben kellene kijelölni az Asperján-könyv helyét, mondjuk azok között a végpontok között, amit Rudolf Bultmann és Walter Benjamin nevei emblematikusan

jelentenek. Kétfajta történetfilozófiai gondolkodás lehetőségei ezek, de mindkettő alapvetően erkölcsi (és antropológiai) kérdésként kezeli a történelmet. És Asperján immanens történetfilozófiáját is ez jellemzi. A történelem mint erkölcsi kérdés a Most problémájában sűrűsödik össze. Az ember felelősségvállalása önmagáért és másokért sohasem állhat a történelmen kívül. A felelősségvállalás mindig döntés, így egyszerre cezúra és folytonosság a múlt és a jövő között. Nevezhetnénk ezt jelenbeli cselekvésnek vagy történésnek is, de kitüntetett helyen áll a jelenbeli, akár mindennapi vagy naponta ismétlődő tevékenységek között. A döntés pillanata a Most pillanata: sem korábban, sem később nem lehet már a döntést ugyanúgy meghozni; a döntés gesztusában együtt áll múlt, jelen és jövő. Ezért rendkívül fontos a Most felismerése. Történelemmé a Most által lesznek a dolgok és az események.

A Most, éppen ezért az időnek olyan dimenziója, ami egyszerre áll kívül az időn, és áll abba bele. Messianisztikusan a jelenben bekövetkezendő, eszkatológiailag a jelenben már bekövetkezett. Hogy melyik lehetőség mellett dönt valaki, az nem csupán hagyomány és neveltetés, de lelki alkat és történelmi szituáció kérdése is.

Benjamin a hangsúlyt, léthelyzetének történelmi meghatározottságából a történelem és a politika csinálására mint megértésre, Bultmann pedig azok megértésére mint csinálásra helyezi. Egy messianisztikus zsidó materialista gondolatvilága áll itt – látszólag – szemben egy eszkatologikus keresztény gondolkodással. Benjaminszintén a történelem emelkedik isteni szintre, Bultmann viszont az istenit illeszti be a történetibe. Ugyanakkor mindkettejükénél nyilvánvaló azt a pont, ahol az átjárás megtörténhet, és ez a pont a múlt-jelen-jövő kontinuum Most-ja.

A Jézus és Júdás aktájában egyebek mellett éppen ennek a pontnak a keresése zajlik; ami profanizálásnak tűnhet, az fölfogható a történeti és az isteni szintek egymásbajátszásaként, a történet megistenüléseként és az isteni történetivé válásaként. Heródes, Júdás és Jézus és a Tanító egyaránt ennek a problémának a megoldásán fáradozik. De kettős játék ez az idővel: az álom (a regény) idejébe bebetör az ébrenlét (valóság?) ideje, éppen úgy, ahogy a szent idő tör be a profán időbe. Ezek az

összevillanások az egyéneknek – és a Izrael népének is – a traumatizációs pontjai.

A regény álomsorozatként való értelmezése másra is fölhívhatja a figyelmet. Túl azon, hogy „azonos” tartalom ismétlődik, „azonos” szereplőkkel, „azonosak” a kapcsolatok is. Ezek alapvetően apa-fiú kapcsolatok, három különböző hangszerelésben. Mégis, Jézus esetében, az „Atyához” való viszony lélektanilag is hitelessé teszi a Józsefhez, mint „atyához” való viszonya, s mindhárom esetben megjelenik a „bűntelen bűnösség” problematikája. Ezek a kapcsolatok és problémák sem a történeti idő mentén szerveződnek meg, ezek egymásutánisága is logikai sort alkot.

De talán a legfontosabb: az álom és az etikum viszonya, azaz az, hogy számon kérhető-e morális alapon egy álom tartalma. Úgy vélem, semmiképpen sem. S ezzel visszakanyarodtunk kiinduló kérdésünkhöz – átfogalmazva ahhoz, hogy hogyan lesz Jézus és Júdás aktájából Asperján aktája? Talán úgy, hogy egyesek úgy vélik, tehetünk az álmainkról, vagy felelősséggel tartozunk értük. Hogy tehát azt a bizonyos benső lelki cenzúrát, ami köztudomásúlag alvás közben csökkentett üzemmóddal működik, szeretnék helyettesíteni a külső cenzúrával. S ebbéli igyekezetükben észre sem veszik, hogy bizony-bizony az a benső cenzúra is működik, de a racionalitás és a tények szolgálatában, nem pedig vágyaink csendőrségeként. Ennek a cenzúrának a jelei a könyvben például a mérhetetlen tárgyi tudás, az Utószó, a függelékként szereplő fogalommagyarázat, a mértékegységek listája, Heródes családfájának és a Hasmoneusok családfájának bemutatása. Nem egy önmagát álomként megjelenítő, s így morálisan semleges vágy ellentétei ezek, hanem a józan ráció figyelmeztetési – az olvasó számára. A vágy ellentéte nem a ráció, hanem a vágytalanság. A rációé a ráció tagadása. Freud azt mondja: „Mindazok, akik az álombeli erkölcsösséget hangoztatják, óvakodnak attól, hogy teljes felelősséget vállaljanak álmaikért.” (Freud: 2000, 60.) Ez is a ráció üzenete. Mint ahogy a következő klasszikus megfogalmazás is – amit ajánlok mindenki figyelmébe, aki durva kezekkel akar nyúlni a lélek törékeny objektívációihoz: „A 'lödühölç' sohasem lesz igazi vadász.” (Mikódsy András: 1966, 106.)

Irodalom:

Adorjáni Zoltán: József és Aszeneth apokrif története. Keresztény Szó, 2005. június, 15-18.

Balázs Eszter Anna: Utazás és mágia Márton László Testvériség című regényében. Jelenkor, 2004/4, 456.

Benjamin, Walter (1980a): Az eljövendő filozófia programjáról. In: Angelus Novus. Magyar Helikon, Budapest, 1980, 5-24.

Benjamin, Walter (1980b): A történelem fogalmáról. In: Angelus Novus. Magyar Helikon, Budapest, 1980, 959-974.

Bultmann, Rudolf (1994): Történelem és eszkatológia. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 1994.

Freud, Sigmund (1991): Egy illúzió jövője. Párbeszéd, Bp. 1991. (Legújabban in: Sigmund Freud: Válogatás az életműből. Európa, Budapest, 2003, 593-646.)

Freud, Sigmund (1998): Aköltőésafantáziaműködés. In: Pszichoanalízis és irodalomtudomány. Filum, Budapest, 1998, 59-64.

Freud, Sigmund (2000): Álomfejtés. Helikon Kiadó, Budapest, 2000.

http://asperjanyorgy.blog.hu/2007/10/28/jezus_es_judas_aktaja

Mikódsy András (1966): Vadász ABC. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1966.

Stekel, Wilhelm (2008): Az álomfejtés fejlődése és technikája. Műhely, Álom 2, 88-93.

¹ Pier Paolo Pasolini: *Máté evangéliuma* (eredeti olasz címe szerint: *Máté második evangéliuma*); Franco Zeffirelli: *Názáreti Jézus*; Franco Zeffirelli: *Napfivér, Holdnővér*; Martin Scorsese: *Krisztus utolsó megkísértése* (Nikosz Kazantzakis regényéből); Luis Bunuel - Salvador Dalí: *Aranykor*; Monty Python: *Brian élete*.